

לד"ר לירז לחמנביץ וד"ר אביה סלומון-חובב
עורכות עתון זיקה של בית הספר הבינלאומי להוראת השואה

שלום רב,

הנדון: תגובה למכתבן מיום - 28.5.14

אפתח גם אני בתודה על תגובתכן לדברי על "משפט קסטנר- משפט של תקופה", ובהתנצלות על תשובתי המאוחרת .

קראתי בעיון את תשובתכן וצר לי לקבוע שאין בדבריכן להניח את דעתי. חילוקי הדעות בינינו על עובדות ועל פרשנות נותרו בעינם.

דבריכן מחזקים את טענתי ש'זיקה', כמו גם הקורס המקוון "החברה הישראלית והשואה", שמכן למדתי שתוכנו עוסק גם במשפט קסטנר, אשר מיועדים לציבור רחב ומגוון מטעם מוסד ממלכתי כיד ושם, ראוי שיביא בשנת ה- 70 לציון שואת יהודי הונגריה גם עמדה אחרת, המערערת בנושאים מסוימים על העמדה ההגמונית הקיימת במחקר במדינת ישראל מזה עשרות שנים בפרשה כה שנויה במחלוקת.

אנמק דברי:

לנקודה 2: אתן נתלות בענין טכני ("את עצמך כותבת שהבלדרים סרבו להיענות לבקשה והמגעיים הממשיים עם הגרמנים החלו רק לאחר כניסת הגרמנים להונגריה") ומשמיטות את המהות, שההחלטה לנהל משא ומתן על הצלת יהודי הונגריה עם הגרמנים על בסיס תוכנית אירופה התקבלה עוד לפני הכיבוש. כך גם דיווח משה שרת לחברי הנהלת הסוכנות היהודית ב- 11 ביוני 1944, כפי שצינתי במכתבי הקודם.

המצוי בעומק הסוגיה יודע שהצגתן את הדברים כפי שקסטנר כתב והשמיע לאחר המלחמה (בדו"ח קסטנר ובמשפט קסטנר), בבקשו לאמר שבפעולותיו כמנהיג הצלה הוא נשען על אילנות גבוהים, במקרה זה, על הרב וייסמנדל, ובמקרה של אוטו קומוי, בהציגו את עצמו כסגנו.

לנקודות 3,4: אינני מטילה ספק בכך שהמוטיבציה של ועד ההצלה לנהל מו"מ עם הגרמנים נבעה מהרצון להציל יהודים רבים ככל האפשר. הקשר עם הסוכנים הגרמנים במהלך השנה שקדמה לכיבוש, והמשכו עם הכיבוש, הסתבר בדיעבד כטעות ומחירה כבד. טעויות ואסונות הם חלק בלתי נפרד מכל עשייה, ובעת מלחמה בפרט, של כל מנהיג יוזם ופועל. אינני באה להלין על כך, אלא לקבוע שזאת היתה טעות, והיו מי שהבחינו בכך בזמן אמת וביקרו את הקשר. ראו על כך בספרו של אהרונסון, 'היטלר, בעלות הברית והיהודים' שעומד בין השאר על ההתנהלות הבלתי מקצועית של שליחי הישוב במגעם עם הסוכנים הגרמניים.

אבל דבריך שלא היו אלטרנטיבות של ממש ליצירת קשר עם אירופה הכבושה, אלא דרך גורמים רבים ומפוקפקים, מוטלת בספק וראויה לבדיקה מחדש. עובדה היא, שכאשר הטעות הובנה, כנראה בסוף חודש מאי 1944, עם בואו של ברנד לאיסטנבול, הקשר עם קושטא באמצעות הסוכנים הגרמנים נותק (מלבד מברקיו של ברנד וקסטנר על השליחות), והמשיך להתקיים עם ודרך שווייץ, לרוב באמצעות דיפלומטים, והעזרה הכספית והמכתבים המשיכו להגיע, וביתר שאת.

לנקודה 5: הקשר בין קסטנר בבודפשט ובין ועדות ההצלה בקושטא ובז'נבה היה קשר תקין, כמעט יומיומי, והקורא את המכתבים עומד נפעם מטיב הקשר בתנאי המלחמה, ומרמת העדכון במתרחש.

בדומה לכך היה הקשר עם הרב וייסמנדל, אשר כתב: "באותם ימים כבר סידרנו את השליחות לבודפשט באופן שכמעט בכל יום היה מצוי שליח", ו"כמעט בכל שבוע היו כאן שלוחים מוכנים לקבל מכתבים ולהביאם חזרה מפרעשבורג או בודאפעסט, לארצות החרות".¹

הרב וייסמנדל ידע לציין בספר שכתב לאחר המלחמה, מהו המכתב שנפל לידי הגרמנים; ותהה מדוע לא קיבל תשובה על מכתב שידע שנמסר ליעדו; ב-16 במאי, יום לאחר תחילת הגירושים המאסיביים מהונגריה לאושוויץ, ידע באופן מדויק מהיכן וכמה יהודים גורשו, ובאיזה מסלול נסעו; הוא ידע שהמכתב ששלח באותו יום הגיע לנתן שוואלב למחרתו, דבר המאושר על ידי שוואלב; ב-23 במאי לפחות ידע שברנד הגיע לאיסטנבול (ב-19 במאי), והכיר את תוכן השליחות לפרטים. כך שקרוב לוודאי היה כותב לאחר המלחמה שהמכתב הסמוי לא הגיע ליעדו, אילו היה כך. (ראו ע"כ במאמרי על מכתב הרב וייסמנדל מ-16 במאי, שציינתי בתגובתי הראשונה)

העובדה שפרוידיגר לא העיד על קבלת המכתב הסמוי אינה בהכרח מקור להישען עליו. כידוע, היו לו מספר גרסאות על מועד קבלת דוח אושוויץ. הדוח היווה מקור מבוכה עבור מנהיגי יהדות הונגריה לאחר המלחמה, בעת שעומתו עם השאלות: מה ידעו, מתי ידעו ומדוע לא הפיצו.

אבל בשל הספק הקל אניח למכתב. אבל אין הדבר גורע מהידיעה שהחלטה העקרונית לנהל משא ומן עם הגרמנים להצלת יהודי הונגריה התקבלה לפני הכיבוש, בלי קשר למכתב ההמלצה.

לנקודה 6: אבקש לתקן את העובדות ולהעמיד דברים בסדר הנכון: גרינוולד דרש להקים ועדת חקירה ציבורית בלתי מפלגתית לחקור את פעולותיו של קסטנר. בעלון שהוציא והיה העילה להעמדתו לדין כתב: "בגלל מי ועל חשבון מי נסעת בשנת 1946 בסתר וכנגב בלילה לנירנברג כדי להשתתף במשפט פושעי המלחמה הגדול לטובת [...] יש לתת את רשות הדיבור בפרשת קסטנר לוועדת חקירה ציבורית ובלתי מפלגתית".²

אבל תביעתו לא נענתה, והיועץ המשפטי לממשלה הוא שהחליט להגיש נגדו תביעת דיבה, מטעם המדינה, למרות שנושאים של דיבה הם עניין לתביעה אישית של הנפגע נגד הפוגע, לפי שיטת

¹ וייסמנדל, שם, עמ' ק"ב, קי"ז.

² משפט קסטנר, ג"מ, מוצג 56 במשפט;

המשפט שירשה מדינת ישראל מהמשפט הבריטי. החלטת היועץ המשפטי נבעה מסיבות פוליטיות מובהקות, כפי שכתבתי בתגובתי הראשונה.

גרינוולד פנה אל תמיר שייצגו במשפט לאחר שתביעת הדיבה מטעם המדינה הוגשה כבר נגדו. (ראו בספרו של תמיר, אוטוביוגרפיה). ממילא, תמיר לא היה יכול להעלות את הרעיון לתבוע את קסטנר על פי החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם. לכל היותר היה יכול לתהות, כפי שתהו אחרים בצדק, מדוע היועץ המשפטי לא מעמיד למשפט את קסטנר בחוק שהוא היה ממעצביו, עבור סיטואציות מעין אלו.

בניגוד לעמדתכן, מסתבר שתביעתו של גרינוולד להקים ועדת חקירה ציבורית היתה ראויה ומתבקשת. שלושה שופטי בית המשפט העליון הצרו על כך שהיא לא קמה. השופטים חשין, גויטיין וזילברג, דנו בקושי ליישב מחלוקת היסטורית ולדון באמות המידה המוסריות והציבוריות של קסטנר בבית המשפט, ולכן השאירו את אותן סוגיות בפסק דינם בסימן שאלה .

השופט חשין כתב: "רבות מפעולותיו של קסטנר, העשויות לשמש סימני היכר, כי הוא לא היה מנהיג ראוי לשמו או, לכל היותר, כי רמתו המוסרית לא הייתה גבוהה למדי, שימשו [...] חומר ראשון במעלה להכתמתו בביצוע מעשים פליליים". הרשעה מעין זו בוועדת חקירה ציבורית תיתכן לפי שוועדה כזאת רואה את הדברים מתוך אספקלריה ציבורית-מוסרית. מה שאין כן בית המשפט שחייב לראות את פני הדברים מנקודת ראות החוק בלבד.³

אני מתנגדת אפוא למסקנתכם כי "הפוליטיזציה העיקרית שנעשתה במשפט הייתה זו של תמיר שהסיט את המשפט מנושא קסטנר לנושא מפא"י". אין להטיל את אשמת הפוליטיזציה של המשפט על תמיר יותר משיש להאשים בה את זרועות הרשות המבצעת בראשות מפא"י, אשר עמדו באופן טוטלי לצד התביעה וקסטנר, והתערבו באופן גס בהליך המשפטי. שני הצדדים תרמו לפוליטיזציה של המשפט באופנים שונים.

הרשו לי להציע לכן לקרוא את מלוא הפרוטוקולים של המשפט. בוודאי תופתעו לגלות, כמוני, כי ב-2000 ויותר עמודי הפרוטוקול, הביקורת על התנהגותה של הנהגת היישוב בשואה ובהצלה מופיעה רק מספר פעמים מועט. אמנם תמיר הצהיר מפורשות על כוונתו זאת, והצליח לעורר סערה בהתבטאויותיו, אך המקום שבו הצליח בסופו של דבר לממש את כוונותיו היה מועט בתוך אלפי העמודים. אולי בגלל האופן שבו ניהל בנימין הלוי את המשפט.

דבריו, שמה שסייע לתמיר במשפט (בין השאר) הן העדויות שלו לטובת קורט בכר וויסליצני, לא מדויקת. במשפט התברר שקסטנר נתן עדות לטובת בכר בלבד. רק אחר כך נודע שנתן עדות גם לטובת ויסליצני, הנס ייטנר וקרומיי. בקשת תמיר לקיים משפט חוזר לקסטנר לאור הגילויים הללו, נדחתה.

³ "פסקי דין", עמ' 2281-2282; מיכל שקד, "היסטוריה בבית המשפט ובית המשפט בהיסטוריה מס' 20.

לנקודה 7: אם כן, ראוי שהקונטקסט המוטעה של דברי הרב וייסמנדל, כפי שהבאתן מפי חיים כהן, יתוקן, בוודאי אם רבים הם קוראיה של הטעות.

אני מקווה שדברי – תיקון טעויות ומתן ביטוי לעמדה שונה- ימצאו מקום בעיתון הרציני ומשכיל הדעת שאתן עורכות.

בברכה

אילה נדיבי